

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

**СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ**

**ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ПАМ'ЯТІ ВІДОМОГО ВЧЕНОГО-ІСТОРИКА
ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК
МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО**

Число 10

Частина 1

Київ – 2003

9 VI
C-71

Національна Академія наук України

Інститут історії України

**СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ**

ЗБІРКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Число 10

У двох частинах

Частина 1

**ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО-ІСТОРИКА,
ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА
МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО**

з нагоди 80-річчя від дня народження

Київ – 2003

114331

УДК 930-2
ББК Т 2

Затверджено до друку Вченою радою Інституту історії України НАН України. Протокол № 6 від 19 червня 2003 р.

Видання внесено Вищою Атестаційною Комісією України до переліку наукових фахових видань з історичної науки // Де і як публікувати результати дисертаційних досліджень: 36 нормативних документів з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації. – К.: Ред. «Бюлетеня Вищої Атестаційної Комісії України», 2000. – С.29.

Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Число 10. – У 2-х част. – Част. 1. – 392 с.

Збірка наукових праць пам'яті видатного вітчизняного історика, археолога, киевознавця, літературознавця, ученого-енциклопедиста доктора історичних наук, професора, дійсного члена Вільної Української Академії Наук (США) Михайла Юліановича Брайчевського.

Розрахована на фахівців в галузі спеціальних знань історичної науки, архівних, бібліотечних, музейних працівників, викладачів, аспірантів, студентів вузів гуманітарного профілю.

Редакційна колегія: д.і.н., проф. *М.Ф.Дмитріско* (відп. ред.); д.і.н., проф. *І.Н.Войцехівська* (заст. відп. ред.); к.філолог.н. *Я.І.Дзира*; д.і.н., проф. *Л.А.Дубровіна*; член-кор. НАН України, д.і.н. *М.Ф.Котляр*; акад. НАН України, д.і.н., проф. *В.М.Литвин*; член-кор. НАН України, д.і.н., проф. *О.П.Ресит*; к.і.н. *О.С.Рубахов*; к.і.н. *Ю.К.Сайчук* (відп. секр.); акад. НАН України, д.і.н., проф. *В.А.Смолій*; акад. НАН України, д.і.н., проф. *П.Т.Троцько*.

Упорядники: *М.Ф.Дмитріско, І.Н.Войцехівська.*

Бібліографічний редактор: *Л.П.Маркітан.*

Рецензенти: д.і.н., проф. *Г.Д.Казьмирчук*; д.і.н. *О.С.Лисенко*; д.і.н., проф. *С.В.Віднянський.*

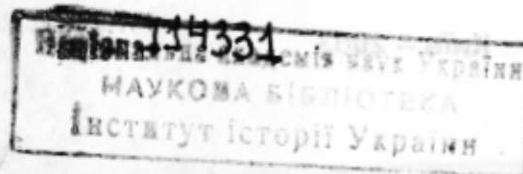
Набір: *О.О.Снівак*

Оригінал-макет: *Д.В.Тоїчкін.*

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВМ6934 від 04.02.2003 р., видане Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.

Автори вміщених статей та матеріалів висловлюють власну думку, що не обов'язково збігається з поглядами членів редколегії, і несуть відповідальність за достовірність наведених фактів.

У разі передруку узгодження з редколегією обов'язкове.



© Інститут історії
України НАН України
© Автори



- 23 Там само. – С.13.
 24 Івакін Г. Слово про історика //Михайло Брайчевський. Вибрані твори... – С.21.
 25 Див.: Брайчевський М. Антське царство //Брайчевський Михайло. Конспект історії України. – С.33-40.
 26 Винар Л. Михайлові Брайчевському – 75! //Михайло Брайчевський. Вибрані твори... – С.10.
 27 Гоголь М.В. Погляд на утворення Малоросії. Твори в 3-х тт. – К., 1952. – Т.Ш. – С.382.
 28 Див.: Брайчевський Михайло. Часу круговерть. – К.: Смолоскип, 2003. – 172 с.
 29 Кухарчук Ю.В. Вказ. праця. – С.11.
 30 Там само.
 31 Мицик Ю.А. Вічна пам'ять... – Вказ. праця. – С.9.
 32 Див.: Брайчевський. Джерелознавство і кібернетика //Друга респ. наук. конф. з джерело знав. та інших СІД. – К.: КДУ, 1965. – С.81-91; Його ж Археологія і кібернетика. Застосування ручних перфокарт в археології //Археологія. – 1968. – Т.21. – С.36-39 та ін.

Ігор Гирич

ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОСОФІЇ МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО

Для мого покоління Михайло Брайчевський ще у сімдесяті роки минулого століття був легендарною постаттю. Книжками з історії Києва тоді нас не балували. Своєрідною сенсацією для широкого загалу стала навіть науково-популярна брошура П.Толочка «Древний Киев». І це майже все, що можна було придбати у книгарнях з давньої історії України.

«Коли і як виник Київ» та «Походження Русі» М.Брайчевського вже на той час стали раритетами. Не залежувалися вони навіть по букіністичних книгарнях. А ще з'явилася друком мапа князівського Києва, серед авторів якої було вручну вимарене прізвище Михайла Юліановича. Ходили чутки, що його «відлучено від науки», оголошено ледь чи не полі-

тичним дисидентом. Не зрозуміло було чим він не догодив владі, просто існувало збірне поняття – «український буржуазний націоналіст», яке приписували і до нього. А ця налічка оберталася для затаврованого нею більш ніж серйозними наслідками.

Історик, якого знає загал, учений, що не боїться висловити свої погляди, які не збігаються з партійною лінією, – все це огортало постать М.Брайчевського ореолом легендарності, особливої виключності, протиставляло його усій іншій науковій публіці.

Найповнішим зібранням відомостей з археології, топографії, архітектури та історіографії стародавнього Києва і найкращим джерелом даних про минуле міста був двотомник ленинградського вченого М.Каргера «Древний Киев». Проте читача-українця прикро вразила певна авторська позиція відсторонення, відчуження від теми, якийсь негативізм щодо нашого міста, котрому постійно протиставлявся Новгород, як вищий і недосяжний еталон. Діставалося й попереднім дослідникам міста, які чомусь мали, за М.Каргером, вести свої дослідження у XIX ст. на рівні археологічних досягнень середини XX ст. Дарма, що Є.Болховитинов, М.Берлінський та М.Петров не були археологами, а передусім істориками-позитивістами й на рівні писемних джерел вивчали минуле старого Києва, ба більше – примудрялися без розкопок вгадувати місця, де стояли храми XI-XII ст.

М.Брайчевський писав інакше. У його творах відчувалася самовіддана закоханість у предмет дослідження. Усупереч московським авторитетам, він доводив, що кияни мешкали не в мазанках, а у будинках фахверкової конструкції. Він шанував першого наукового історика Києва М.Берлінського й у першому номері «Київської старовини», відродженої на початку 70-х років, прокоментував його «Історію Києва». І все ж М.Брайчевського менше цікавив суто антикварний бік справи. У своїх більших працях він виступає не стільки як археолог, скільки як історик, для якого археологія – це лише одна з складових, спеціальна історична дисципліна з того самого ряду, що лінгвістика та писемні пам'ятки.

У чому ж секрет популярності М.Брайчевського? Гадаємо, що він чуйно вловив потребу часу і дав українському суспільству таку візію про минуле, на яку саме й очікувало це суспільство.

Михайло Брайчевський зовсім несподівано, коли брати до уваги час, за якої довелось йому жити і діяти, не погодився з офіційною версією давньої історії Русі, фактично підтримавши на новому рівні узагальнень «буржуазно-націоналістичну» українську історіографічну традицію. Чому людина, вихована в міському середовищі, в інтелігентській київській російськокультурній родині, зробила саме такий ментальний вибір – є річчю незбагненою. Думається, що в майбутньому цей факт стане предметом спеціального науково-психологічного дослідження.

М.Брайчевський був, можливо, першим з видатних українських істориків, що виріс «на асфальті», втратив безпосередній зв'язок з селом, з питомо українським середовищем. М.Максимович надихався своєю Прохорівкою, В.Антонович з мамою та гувернанткою об'їздив усі панські маєтки Правобережжя. М.Драгоманова виховав старшинський старосвітський Гадяч. В.Липинському відкрило очі на світ і правду дитинство у волинських Затурцях. М.Грушевський українську стихію пізнавав у Сестринівці, околиці сучасного Козятина. Навіть О.Оглоблину, що народився й прожив у будинку навпроти третьої гімназії Андріївського узвозу перші тридцять років, живили натхнення спогади про село під Новгородом-Сіверським, звідки походили його предки з батьківської й материнської ліній.

Двадцять століття внесло свої корективи, роз'єднуючи місто і село, проте археолог М.Брайчевський, мандруючи Півднем, Північчю й центром України, ніби відновлював ці перервані радянською дійсністю зв'язки. Навіть більше, поєднання з землею й народом мало для М.Брайчевського якесь метафізичне значення. Воно знайшло своє відображення у його достатньо значній, проте ще мало відомій поетичній творчості, особливо в його поемі «Сковорода», уривки з якої вже частково друкувалися.

Ще про один феномен М.Брайчевського варто згадати. Археолог за основним фахом, він вже з кінця 50-х років ХХ ст. обирає для себе стежину історика і починає на рівні монографій творити синтетичну історію додержавного періоду старої України. За це не міг взятися інший історик, не маючи відповідної археологічної методи дослідження. З іншого боку, це й від М.Брайчевського вимагало величезної загальноісторичної ерудиції, орієнтації у світовій історіографії, спеціальних філологічних знань. У підрадянській Україні була тільки одна людина, яка мала відповідну ерудицію. Це був Віктор Платонович Петров. Але він, після повернення з-за кордону, у цей період майже не друкувався. Його праця й думки про походження слов'ян продовжив розвивати М.Брайчевський. Вони знали і поважали один одного.

Істориків в Україні почали «виголошувати» з 1929 року. Лаву підсудних в процесі СВУ прикрасили собою кілька визначних авторитетів історичної науки. Вони, мабуть, заносились до картотек ГПУ-НКВД і підлягали нещадному тотальному винищенню. Можна припускати, що тільки покірною згодою на співпрацю з органами врятувала тих небагатьох істориків, що дожили до початку другої світової війни. Хто повернувся з концтаборів, той вже не мав можливості серйозно займатися наукою. М.Слабченка, хоч і колишнього академіка, не визнали за історика в режимному Інституті історії АН УРСР і не взяли навіть на якусь підрядну, бодай допоміжну посаду. Не знайшлося місця для дивом вцілілого мистецтвознавця С.Таранушенка. Влаштувалися у 50–60-х за фахом і навіть захищали докторські дисертації В.Отюмановський, М.Ткаченко, В.Романовський та ще дехто. Але зробили вони це за межами України. Після війни зацілів тільки один, як перст, І.Крип'якевич. Через ненормальні умови існування швидко пішли з життя М.Кордуба, М.Петровський, пізніше – М.Возняк. Історична наука в Україні свідомо перетворювалася в пустелю. Нові кадри дуже вже поступалися за всіма параметрами не тільки метрам 20–30-х років, але й їхнім учням.

Навіть у відносно спокійні шістдесяті відомий своєю еруди-

цією Я.Дашкевич міг працювати тільки в музеї та архіві. Так само архівними працівниками були І.Бутич, О.Купчинський і О.Мацюк. Київський та львівський архіви тоді залишалися ніби острівцями альтернативної, некомуністичної історіографії. Не випадково майже всі історики-вісімдесятники так само повиходили з типів архівних залів. Згадаймо Н.Яковенко, Г.Боряка, В.Шандру, І. та Г.Сварників. Дехто з «неформалів», звичайно, працював і в Інституті історії (О.Компан, Я.Дзира), та це було винятком з правила, до того ж самим «неформалам» не вельми солодким.

Нагляд за археологами був трохи менший. В.Петров перебіг в Інститут матеріальної культури ще на поч.30-х. Там працював і колишній «контрик» – Михайло Рудницький. Після війни в Україну приїхав П.Єфименко. Прапор національної історіографії з їхніх рук підхопив тоді ще зовсім молодий Михайло Брайчевський. Напівофіційно він ніс його тільки у шістдесяті, за часів хрущовської відлиги та ранній брежнєвський час.

Написавши сотні статей, а згодом видавши монографії про римську монету в Україні та перше тисячоліття по Різду Христовому, він підхопив естафету М.Грушевського, ніби додавши нульовий том до забороненої «Історії України-Руси». Анти, очевидно, було протоукраїнським племенем, – писав Михайло Грушевський, а Михайло Брайчевський на підставі археологічного матеріалу це припущення активно впроваджував у науковий обіг. Цій темі він присвятить згодом спеціальну монографію, яка ще й досі так і не бачила світла денного (скорочений варіант кілька років томів видрукував журнал «Український історик»).

Головна проблема, яку, як здається, цілком переконливо розв'язав Михайло Юліанович, – це обґрунтування тотожності між актами письмових джерел і Черняхівською археологічною культурою, хоч цю тезу сьогодні й не вважають беззаперечною сучасні археологи. Зрештою, питання давньої (і не тільки давньої) історії не можуть бути вирішені однозначно ніколи, і раніше висловлена думка часто видається правильнішою за сказане наступниками. М. Брайчевський був

науковцем, який ставив перед собою надзавдання. І їх він, як правило, вирішував, випереджаючи гіпотетичними ідеями існуючу фактографічну основу. Мені здається, що в цьому і крилася сила й магія впливу творів М.Брайчевського на сучасників.

Він хотів довести слов'янську присутність на східнослов'янських просторах від перших століть нашої ери. І тут якимось так само напрошується паралель з нашими народниками середини позаминулого століття з М.Костомаровим й В.Антоновичем, які, ставлячи народну стихію й громадську організацію вище за державну, таким чином протиставляли українську стихію Російській державі й російському етносові. Народ був раніше за державу, він важливіший за політичну, зовнішню історію, він старший, а отже сильніший і важливіший за державу.

Щось до болю знайоме й подібне в радянському суспільстві давало підстави проводити таку паралель. Б.Рибаків у 60-ті пише про «Київську Русь». П.Толочко механістично розпочинає нашу історію з міфічного Кня, екстраполює на Русь римський відлік часу, коли для пізньоантичного часу все починалося від заснування столичного міста.

М.Брайчевський мислить системніше, глобальніше, органічно дивлячись на територію й людність, що її заселяє. У нього відчувається якась навіть «христологічність» концепції початків Русі. Наші перші ідеологи – схимники печерські – розпочинали відлік часу для східних слов'ян від Святого Андрія. М.Брайчевський так само гадав, що Києву принаймні 2500 років, а все інше – підтасовка не на нашу користь. Нова редакція сумнозвісної «колиски» була йому зовсім не до душі. Давньоруська імперія була державою протоукраїнського етносу, байдуже як він тоді офіційно називався.

Одна з найвідоміших монографій М.Брайчевського на слух звучала майже так, як початок Несторового літопису: «Откуда есть пошла Руская земля і хто почав первее в Києві княжити» – «Коли і як виник Київ». Закоханість у Київ М.Брайчевського була одним з проявів киевоцентризму його свідомості і, крім того, методологічною складовою його досліджень,

вперше застосованою ще М.Максимовичем. Згодом цей метод взяли на озброєння усі наші історики. Київ – це та метафізична основа, той стрижень, що нанизував чотири основні історичні епохи української історії (князівську, польсько-литовську, козацьку й нову національну), Київ дозволяє поєднати народницький й державницький концепти української історії. Він виник на українській етнічній території, в ньому зародилась, існувала й керувала територією національна провідна верства. Київ і Русь-Україна – дві тези, які завжди стверджували права громадянства для українських політичних аспірацій у ХХ столітті. Тому зрозумілим стає твердження, що книги М.Брайчевського тоді, сорок років тому, підняли з колін пересічного українця – читача наукових текстів. Вона давала якусь надію на майбутнє.

Археолог, а не будь-хто з переляканих істориків, М.Брайчевський знайшов у собі відвагу сказати публічну правду про Переяславську раду 1654 р. у році 1966-му. Власне, в цьому не було якогось виклику, пози, демонстративного героїзму, як і у всьому, що робив М.Брайчевський. Він просто виконав доручену йому керівником відділу плану роботи. Необхідно було з'ясувати, як трактувати у майбутній історичній енциклопедії Переяславський акт? Як офіційно рекламове «возз'єднання» чи як традиційне для української історіографії «приєднання»? М.Брайчевський написав на цю тему статтю на пару друкованих аркушів, надрукував на машинці й поклав на стіл керівника у відділі. Її читав кожен, хто хотів, стаття ходила по руках, а через кілька років по тому була надрукована за океаном.

Здавалося б, нічого науково нового про Переяслав М.Брайчевський не сказав. Зрештою, його стаття, по суті, є публіцистичним памфлетом. Але сам факт незгоди рядового історика з генеральною лінією партії з ключової проблеми української історії багато про що говорить. Ця стаття для чесних істориків була ковтком чистого повітря – чи не єдиним сміливим виступом саме історика проти всенівелюючої тоталітарної системи.

Ми б, може, не сказали головного про Михайла Юліанови-

ча, коли б не заторкнули теми «Історія й повсякденне життя». Бо пам'яткоохоронна діяльність М. Брайчевського – це, передусім, актуалізація минулого для людини теперішньої доби. Він виключно рефлексував на збереження матеріальної спадщини наших предків. Сприймав кожну пам'ятку архітектури як річ, без якої не може існувати він особисто. Зникнення пам'ятки було для нього особистою трагедією. Тому так самозречено й віддано захищав він наші матеріальні свідчення минулого, підводив під цю сферу практичної діяльності історика теоретичну базу, бив на сполох, коли вирішувалася доля тої чи іншої конкретної пам'ятки.

Завдяки йому ми можемо милуватися недонищеним комплексом споруд Братського Богоявленського монастиря та Києво-Могилянської академії. Десяток років він писав і звертався до влади та реставраторів у справі збереження комплексу Києво-Печерської лаври. А як він мріяв побачити відновлений Михайлівський Золотоверхий монастир! І побачив, і навіть прах свій заповів розвіяти на садибі монастиря, ім'я якого було патрональним для Брайчевського.

Він і в цьому культурно-науковому компоненті випередив час, був першим, хто виступив з ідеєю регенерації знищених пам'яток. Промовистим є один приклад, описаний дружиною М.Брайчевського архітектором Іриною Мельник. На початку 70-х років влада вирішила збудувати новий музей «вождя світового пролетаріату». Місцем для нього була обрана територія Михайлівського. Тоді М.Брайчевський – опальний історик, неофіційний консультант – однієї з груп проєктантів запропонував «вбити двох зайців»: побудувати музей на Михайлівській площі й одночасно відновити увесь комплекс споруд Михайлівського Золотоверхого. Перемогу одержав інший проєкт, прив'язаний до нижньої частини Володимирської гірки. Отак вдалося зберегти від забудови місце, де зараз, нарешті, відроджено багатостраждальний монастир. М. Брайчевський встиг його ще побачити.

У київському товаристві охорони пам'яток М.Брайчевський був душею, розумом і мотором невеличкого гуртка ентузіастів. Він надихав реставраційні майстерні під керівництвом

відомого реставратора архітектора Валентини Шевченко зайнятися відновленням Контрактової площі з її Гостинним двором.

Якось пройшла чутка про знесення єдиної збереженої оригінальної частини Хрещатика, між бульваром Т.Шевченка і вул. Б.Хмельницького. Тоді, на поч. 80-х, архітектура доби еклектика не вважалася цінною і її готові були пустити на злам. Тоді у спеціальному історико-архітектурному журналі з'являється стаття Михайла Юліановича про архітектуру київських підрядчиків, де з великим знанням мистецької сторони справи він стверджував цінність цих споруд й необхідність збереження їх на віки.

Надзвичайний діапазон його інтересів та колосальна ерудиція не можуть не вражати. Так, візьмімо його праці про давньоруську писемність або літературу. Одна з них ще досі не надрукована. Маю на увазі дослідження про авторство «Слова про полк Ігорів». Він писав його ще у 60-их. Коли книжка була закінчена, з'явилося аналогічне дослідження Б. Рибаківа. Твір М.Брайчевського так і залишився у машинописі. А ще не виданими залишилися десятки його більших і менших праць. Серед значніших можна назвати книжку про Аскольда, монографію про антів, суспільно-політичні рухи XI-XIII ст., історичний детектив про вбивство Бориса й Гліба. Писав Михайло Юліанович й спогади. Залишилося також більше трьох сотен віршів.

Є надія, що ми років за десять побачимо його творчу спадщину, якщо і не всю, то принаймні переважну її більшість, надрукованою. У державній серії соціально-значущих видань запроєктоване десятитомне зібрання праць Михайла Брайчевського. Найкращим знавцем його рукописів є археолог Ю.Кухарчук, що сьогодні розробив план-проспект цього видання та підготував для виходу перший том десятитомника.

А з часом, можливо, ми матимемо у Києві вулицю М.Брайчевського та його меморіальний музей. Він назавжди залишиться з нами і серед нас.

Ярослава Верменич

ОБРАЗ ДАВНЬОРУСЬКОГО МІСТА У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО

Секрети емоційного впливу образу міста на свідомість людини досі не розгадані. Навіть поверхове знайомство з його просторовими домінантами і зразками рядової забудови, з рельєфом місцевості і пам'ятками здатне сказати про місто більше, ніж спеціальні наукові розвідки. Ефект безпосередньої зустрічі з минулим, з втіленою у камені, глині, дереві історією шукань і бажань наших далеких пращурів діє як магніт, що змушує знову і знову повертатися до священних стін.

Схопити образ міста, передати порухи його «душі» вдається небагатьом. Очевидно, наші предки володіли такими містобудівними таємницями, коди яких нащадки повинні розгадувати як ребуси. Але, як справедливо зауважував відомий російський містознавець І.Гревс, для самореалізації «всякого розуму, який шукає правди, і всякої душі, сприйнятливої до людяності», прихилитися до якогось великого і прекрасного старого міста – значить підживитися енергією його таємного життя¹. Блискуче володів цим вмінням історик, археолог, культуролог М.Брайчевський, все життя якого було подвигом в ім'я розпізнавання образу минулого і розшифровки заплутаних кодів, залишеним нам у спадок далекими предками.

Поняття «образ міста» набрало чітких обрисів відтоді, коли в Міжнародній хартії про охорону історичних міст (1987) була перерахована сукупність матеріальних і духовних складових, які визначають автентичність історичного міста. У визначенні Хартії «образ міста» – це:

- форма міста, яка визначається мережею вулиць і розплануванням на ділянки;
- зв'язок між різними міськими просторами: забудованими, вільними і озелененими;
- форма і вигляд споруд (внутрішній і зовнішній), обумов-

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

✓ **БЕРМЕНИЧ ЯРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу регіональних проблем Інституту історії України НАН України

✓ **ВРОНСЬКА ТАМАРА ВАСИЛІВНА** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України

✓ **ГИРИЧ ІГОР БОРИСОВИЧ** – кандидат історичних наук, завідувач сектору української історіографії та грушевськознавства Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського

✓ **ДЗИРА ЯРОСЛАВ ІВАНОВИЧ** – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України

✓ **ДМИТРІЄНКО МАРІЯ ФЕДОРІВНА** – доктор історичних наук, професор, завідувачка відділом спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **ЩЕНКО ЯРОСЛАВА ОЛЕГІВНА** – молодший науковий співробітник відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **КУЧЕРУК ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ** – директор Наукової бібліотеки імені О.Ольжича, дослідник в галузі символіки та емблематики

✓ **ЛЕГУН ЮРІЙ ВІКТОРОВИЧ** – кандидат історичних наук, докторант історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

✓ **ЛИСЕНКО ОЛЕКСАНДР ЄВГЕНОВИЧ** – доктор історич

них наук, професор, завідувач відділом історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України

✓ **МАРКІТАН ЛЮДМИЛА ПОРФИРІВНА** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **ОГУЙ ОЛЕКСАНДР ДМИТРОВИЧ** – доктор філологічних наук, професор Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича

✓ **ОДНОРОЖЕНКО ОЛЕГ АНАТОЛІЙОВИЧ** – кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

✓ **ОМЕЛЬЧЕНКО МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ** – пошукач відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **ПЕРКУН ВІТАЛІЙ ПАВЛОВИЧ** – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **РЯБЧЕНКО ПЕТРО ФЕДОРОВИЧ** – боніст, дослідник паперових грошей (бон), колекціонер

✓ **САВЧУК МАРІЯ ІВАНІВНА** – старший науковий співробітник музею «Промінвестбанк»

✓ **САВЧУК ЮРІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

✓ **СИТИЙ ІГОР МИХАЙЛОВИЧ** – кандидат історичних наук, науковий співробітник Чернігівського історичного музею імені В.В.Тарновського

✓ **СЛАВУТИЧ ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ** – аспірант відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

СОЛОНСЬКА НАТАЛІЯ ГАВРИЛІВНА – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центральної Наукової бібліотеки імені В.І.Вернадського НАН України

СУХОВАРОВА-ЖОРНОВА ОЛЕНА БОРИСІВНА – завідувачка сектором Національного музею історії України, пошукачка Інституту історії України НАН України

✓ **ТОЇЧКІН ДЕНИС ВІТАЛІЙОВИЧ** – молодший науковий співробітник відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України

ЦИВІЛЬСЬКИЙ МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ - боніст, колекціонер

ЦИВІЛЬСЬКИЙ ФЕДІР МИКОЛАЙОВИЧ - боніст, колекціонер

ЧМИР МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ – аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

✓ <i>Дмитрієнко Марія,</i> ✓ <i>Войцехівська Ірина</i>	Передне слово	5
✓ <i>Дмитрієнко Марія,</i> ✓ <i>Дзира Ярослав</i>	Історик українського Відродження	8-50
<i>Гирич Ігор</i>	До проблеми історіософії Михайла Брайчевського	50-58
✓ <i>Верменич Ярослава</i>	Образ давньоруського міста у науковій спадщині Михайла Брайчевського	59-79
<i>Солонська Наталія</i>	Науковий доробок Михайла Брайчевського через призму реконструкції фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого ..	70-88
✓ <i>Маркітан Людмила</i>	Особовий архів Михайла Брайчевського – важливе джерело для вивчення історії України	89-102

Теоретико-методологічні проблеми СІД

<i>Огуй Олександр</i>	Спеціальні історичні дисципліни та філологія: місія дотику та визначення методології пошуків	104-116
✓ <i>Лисенко Олександр,</i> ✓ <i>Вронська Тамара</i>	Феномени насильства, терору і тероризму в роки Другої світової війни: від термінів до явищ	116-135

Суховарова-Жорнова Олена Методи дослідження історичних портретів XVII-XVIII століть як джерела інформації..... 136-160

Геральдика та генеалогія

✓ *Иценко Ярослава* Зображення культових споруд в історичних гербах міст України: аналіз зображень та їх символіка 162-169

Легун Юрій Ревізійні переписи кінця XVIII – сер. XIX ст. як джерело інформації щодо генеалогії селянських родин Подільської губернії 169-184

Символіка та фалеристика

Кучерук Олександр Символіка Організації Українських Націоналістів: огляд документальних свідчень..... 186-199

Омельченко Микола Шкільні медалі у комплексі спеціальних історичних дисциплін 200-206

Чмир Микола Булава в українській військовій символіці та емблематиці 1917-1921 рр. 207-220

Сфрагістика

Ситий Ігор Сфрагістичне законодавство Гетьманщини 222-236

✓ *Перкун Віталій* Неопублікована стаття Михайла Корниловича «До народньої сфрагістики у Києві й на Київщині у XIX в.» 237-241

Однороженко Олег Державні печатки Війська Запорозького другої половини XVII-XVIII ст. 242-274

Вексилологія

✓ *Савчук Юрій, Савчук Марія* Погребні корогви М.І.Костомарова з колекції Національного музею історії України 276-280

Боністика

Рябченко Петро Вексель 282-295

Цивільський Николай, Цивільський Федор Талони и карточныя системы 296-332

Зброєзнавство та уніформологія

✓ *Тоїчкін Денис* Шаблі XVII-XVIII ст. з колекції Державного Історичного музею ім. Д.І.Яворницького: історико-зброєзнавчий аналіз 334-342

✓ *Славутич Євген* Українська військова уніформологія: історіографічний аспект 343-383

Наукове видання

Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики.

Збірка наукових праць.

Число 10. У двох частинах. – К: НАН України.
Інститут історії України.

Відділ спеціальних історичних дисциплін,
2003. – Частина I. – 392 с.

Підписано до друку 19.06.2003. Формат 60x84 1/16
Ум. друк. арк. 22,78. Обл. вид. арк. 21,96.
Наклад 150 пр. Зам. 136. 2003 р. Ціна договірна
Поліграф. д-ця Ін-ту історії України НАН України
Київ-1, Грушевського, 4